

УДК 371.315.6:372.4

Олена Ковшар

ЗАВДАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті автор визначає дошкільне дитинство як основний період в становленні та розвитку особистості дитини, аналізуючи сучасні наукові дослідження; звертає увагу на шляхи модернізації дошкільної освіти; визначає дошкільне дитинство, як самоцінний етап в розвитку і формуванні основних якостей особистості; важливим є те, що в статті акцентовано на основних завданнях дошкільного навчального закладу та основних аспектах організації навчально-виховного процесу; також на основі основних документів вмотивовані головні завдання розвитку дошкільної ланки освіти. Зазначено, що у самотійному аспекті змістового наповнення дошкільної освіти виокремлюється формування початків духовності з перших років життя в напрямках закладання основ культури міжособистісного спілкування, моральної, в т.ч. громадянської, національної та художньо-естетичної, родинно-побутової, правової, інтелектуальної, екологічної, релігійної (за бажанням родин) культури.

Ключові слова: дошкільне дитинство, шляхи модернізації дошкільної освіти, формування основних якостей особистості дитини, завдання дошкільного закладу, завдання розвитку дошкільної ланки освіти, аспекти організації навчально-виховного процесу в ДНЗ; змістове наповнення дошкільної освіти.

Зміна державного стандарту України, перетворення її у самотійну державу, перехід до громадянського суспільства зумовили докорінне реформування й модернізацію системи освіти, зміну основних парадигм в освіті на всіх її ланках, що, у свою чергу, вимагає внесення відповідних змін у зміст освіти. У цьому зв'язку особливої уваги набуває дошкільна освіта як вихідна, початкова ланка загальної освіти. Провідні принципи української системи дошкільної освіти задекларовано в низці загальнодержавних нормативних документів, а саме: в Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.), Законі «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовому компоненті дошкільної освіти, Державній цільовій програмі розвитку дошкільної освіти на період до 2017 р. В означених документах законодавчо закріплено прогресивні зміни, що відбулися в освітній політиці держави в період становлення незалежної України, а також проголошені нові пріоритетні завдання подальшого розвитку системи дошкільної освіти.

Так, головним пріоритетом сучасної освіти є особистість дитини.

Створення умов для удосконалення її неповторної унікальності, розвитку здібностей та обдарувань сприятиме всіляким успіхам дитини в майбутньому, що, в свою чергу, позитивно позначатиметься на благополуччі держави.

З гуманістичних позицій дошкільне дитинство розглядається як: самоцінний етап життя людини; етап підготовки до наступного періоду життя – шкільного дитинства; період, протягом якого формуються не тільки передумови, а й провідні риси особистості, що визначатимуть її спрямованість, поведінку і діяльність протягом усього життя [2].

Проблемою дошкільної освіти як особливої ланки в системі дошкільної освіти займалися А. Богуш, О. Зима, С. Сажник, Т. Степанова; оволодіння дошкільників навчальною діяльністю Є. Аркін, Л. Венгер, Л. Виготський, П. Гончарук, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Котирло, Г. Кравцов, Є. Кравцова, О. Леонтьєв, О. Любчик, Т. Маркова, Н. Менчинська та ін.; розумовий розвиток дітей та підготовка їх до школи Т. Бабаєва, А. Богуш, З. Борисова, Ф. Блехер, Є. Водовозова, Г. Лаврентьєва, Ф. Левін-Щиріна, В. Логінова, З. Михайлова, М. Морозова, Г. Петроченко, О. Проскура, Є. Тихеєва, О. Усова, Є. Фльорина, О. Фунтікова, В. Ядешко та ін.

Мета нашого дослідження – з'ясувати особливість та роль дошкільного дитинства в становленні особистості, аналізуючи сучасні шляхи модернізації дошкільної освіти.

Характерною особливістю дошкільного дитинства є те, що в цей період забезпечується загальний розвиток дитини. Загальний розвиток зумовлюється змінами психічних процесів, їх якісними і структурними перетвореннями. Характерною особливістю психічного розвитку людини є здатність до накопичення змін, «надбудови» нових змін над старими. Розвиток, досягнутий дитиною в дошкільному віці, слугуватиме підґрунтям для набуття нею в наступному віковому етапі спеціальних знань, умінь і навичок, формування стійких особистісних якостей.

Одним із провідних завдань дошкільної освіти і виховання є забезпечення умов для повноцінного, своєчасного і різнобічного розвитку дитини з метою виховання ініціативної, творчої особистості.

Фундаментом нової системи освіти є її дошкільна ланка. Адже доступність до якісної освіти започатковується з дошкільної освіти, оскільки саме вона є базою цілісного розвитку майбутніх громадян України, фундаментом творення нового освітнього процесу.

Дошкільний навчальний заклад забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту. Крім того, він задовольняє потреби громадян відповідної території у здобутті дошкільної освіти; забезпечує відповідність рівня дошкільної освіти вимогам Базового компонента дошкільної освіти; створює безпечні та

нешкідливі умови розвитку, виховання та навчання дітей, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я відповідно до санітарно-гігієнічних вимог та забезпечує їх дотримання; формує у дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки; сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному і фізичному розвитку дітей; здійснює соціально-педагогічний патронат, взаємодію з сім'єю; є осередком поширення серед батьків психолого-педагогічних та фізіологічних знань про дітей дошкільного віку; додержується фінансової дисципліни, зберігає матеріально-технічну базу; здійснює інші повноваження відповідно до статуту дошкільного навчального закладу. Якщо ДНЗ заснований на приватній формі власності, він здійснює свою діяльність за наявності ліцензії на право надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти, виданої в установленому законодавством України порядку [3].

Відомий український педагог, засновниця першого українського дитячого садка в Києві (1871 р.) Софія Русова зазначала: «Раніш держалися такої думки, що виховання починається зі школи, й поки дитина не має шкільного віку, доти не потребує ніякого виховання. Але за останній час психологія виявляє, що такий погляд дуже шкідливий й неправдивий, бо усі нахили дитини, її здоров'я, її характер – усе це розвивається, бере напрям і зміцнюється у перші роки життя, і в 8 літ вже дитина має свої сталі звички, погані чи добрі – в залежності від оточення, свою волю й свої змагання, з якими вже нелегко боротися в школі., бо легше не дати вкорінитися тому чи іншому почуттю, аніж його поборювати, коли воно уже зміцнилося» [1]. Дослідження американських науковців Адама Сливоцького і Давида Моррісона переконливо підтверджують виняткову важливість дитинства, адже здатність людини навчатися майже наполовину закладається в перші чотири роки життя, а ще одна третина – до восьми років. Отже, до восьми років у мозку людини формуються головні нервові шляхи, на яких ґрунтується здатність до навчання. По досягненні дитиною десятирічного віку клітини, що не утворили нових нервових зв'язків, відмирають, а відтак людина втрачає значну кількість потенційних здібностей.

В епоху інформаційного буму, коли всі процеси набувають величезного прискорення, а час стає спресованим, те, що раніше людина дізнавалася протягом усього життя, сучасна дитина має осягнути за кілька років. Тож дошкільна освіта й покликана забезпечити гармонійне поєднання з природою та прилучення до соціального досвіду людства. Аналізуючи наукові дослідження з проблем дошкільної освіти, можна виділити шляхи її модернізації, а саме:

- урахування індивідуальних особливостей дітей, їхнього темпераменту й упровадження родинного клімату в українських дитячих садках;
- одним із актуальних завдань розвитку особистості дитини в

дошкільній освіті є пріоритет на зорієнтованість та активізацію творчого потенціалу дитини. Тому запроваджувані в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу освітні технології та родинне виховання мають будуватися на залученні кожної дитини саме до тих видів діяльності, які найбільше сприяють виявленню її інтересів, розкриттю її природних нахилів, здібностей та реалізації права на вільний вибір практичних способів дій, інструментарію, партнерів тощо;

– зважаючи на те, що провідною діяльністю в дошкільному віці є ігрова, саме вона має стати найдієвішим засобом формування творчої особистості, оскільки, як зазначає нідерландський дослідник культури Й. Гейзінга, «через гру людська спільнота піднімається над біологічними формами життя» [1].

Головна мета дошкільної освіти в Україні – створити сприятливі умови для особистісного становлення дітей, забезпечити їх збалансований розвиток, узгодженість у житті основних тенденцій до самореалізації, саморозвитку та самозбереження, формування життєвої компетентності, розвитку ціннісного ставлення до світу природи, культури, людей, самих себе.

Така глобальна мета висуває певні вимоги й до забезпечення належно-гарантованої якості дошкільної освіти, і найвагоміша з них – удосконалення змісту, оновлення його відповідно до вимог часу, із збереженням при цьому позитивного досвіду та збагачення його новими, прогресивними ідеями. Насамперед необхідно зберегти пріоритети охорони життя, зміцнення психічного і фізичного здоров'я дошкільнят, забезпечити їхній своєчасний та повноцінний фізичний розвиток.

У зв'язку з переходом загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і тривалість навчання актуалізується проблема формування готовності дошкільнят до систематичного навчання, шкільного життя. Мотиваційна, емоційно-вольова, комунікативна, фізична підготовка, розвиток пізнавальних психічних процесів та мовлення, прищеплення елементарних навчальних умінь – основні напрями роботи з дошкільнятами.

У центрі уваги має бути забезпечення кожній дитині перед вступом до школи мінімального освітнього ядра та створення передумов для її безболісної адаптації до нового соціального середовища на основі сучасних критеріїв, форм і методів підготовки до школи, адекватних віковій дитині.

Відомий російський дослідник психології дитячого віку Д. Фельдштейн, порівнюючи п'ятирічних і шестирічних дітей, зазначає: «П'ятирічні діти перебувають у вузькому колінтимно-особистісних відносин, переважно орієнтованих на знайомі предмети, що оточують їх, і близьких людей. Вони не можуть виявляти значуще й привабливе для них в інших, у них ще не сформоване ставлення до дитячого колективу, немає розуміння

цінності суспільної праці. Шестирічні діти ширше розуміють соціальні зв'язки, у них виробляється вміння оцінювати поведінку інших дітей і дорослих. Шестирічна дитина усвідомлює свою належність до дитячого колективу, починає розуміти важливість суспільно-корисних справ. Тобто саме на рубежі 5–6 років у дитини формується визначене розуміння та оцінка соціальних явищ, орієнтація на оцінні відносини дорослих крізь призму конкретної діяльності» [2].

«Урахування зазначених особливостей у розвитку дітей 5–8 років – неодмінна умова, яку мають ураховувати педагоги, добираючи зміст і методи навчально-виховної діяльності» – зазначає Т. Степанова [5, с. 55].

Сучасне трактування якісного багатокомпонентного змісту дошкільної освіти передбачає широкий спектр проблем соціалізації дітей, а також трудового виховання, прилучення їх змалку до колективних видів діяльності, формування працелюбності й відповідальності, без чого неможливе органічне входження малюка у довкілля. Важливо також спрямувати зусилля педагогів та батьків на пробудження у дітей з ранніх років гуманних почуттів, ознайомлення їх з моральними нормами і правилами, морально-естетичними цінностями, формування навичок моральної поведінки у світі людей, речей і природи.

У самостійному аспекті змістового наповнення дошкільної освіти виокремлюється формування початків духовності з перших років життя в напрямках закладання основ культури міжособистісного спілкування, моральної, в т.ч. громадянської, національної та художньо-естетичної, родинно-побутової, правової, інтелектуальної, екологічної, релігійної (за бажанням родин) культури. Щоб здобути бажані результати, важливо інтегрувати означені напрями, не обмежуючись одним з них (наприклад, релігійним, національним чи естетичним).

Як показують наукові дослідження, дошкільний період – надзвичайно сприятливий для закладання базису громадянської свідомості: почуття любові й повага до рідних і близьких, інших людей, батьківської домівки, дитячого садка, рідного села, міста, пошани до державних символів, інтересу до історичної та культурної спадщини українського народу.

Запорукою якісної дошкільної освіти є мовленнєвий розвиток дитини. В. Гумбольдт ще у XVIII ст. підкреслював, що мова у формі генетичного коду існує у клітинах людського мозку й передається як генний спадок від батьків до дітей. Саме тому так важливо, щоб діти засвоювали рідну мову в родинному середовищі. Специфічні умови історичного буття нашого народу часто спотворювали й, на жаль, продовжують спотворювати цей процес, а відтак саме дошкільна освіта покликана виконати особливу місію прилучення дітей до глибоких і чистих джерел української мови.

В дошкільні роки спостерігаються перші творчі прояви особистості.

Більшість українських педагогів та психологів погоджуються зі своїм американським колегою Б. Фуллером щодо того, що всі діти талановиті від природи, а проблема полягає у тому, що дорослі не завжди спроможні розкрити дитячі таланти. Такий погляд співзвучний із сучасними тенденціями гуманізації дошкільної освіти й новітніми концепціями становлення дитячої особистості.

Щоб дошкільна ланка посіла належне місце у вітчизняній системі освіти й стала її міцним фундаментом, необхідно, вказує В. Огнев'юк:

- постійне оновлення програмно-методичного забезпечення дошкільної освіти;
- перехід до нових принципів фінансування дошкільної освіти, зокрема принципу «гроші ходять за дитиною»;
- доступність мережі дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності для всіх дітей;
- створення нових різноманітних моделей організації дошкільної освіти;
- упровадження різних форм здобуття дошкільної освіти, особливо в сільській місцевості, а також охоплення соціально-педагогічним патронатом дітей, які не відвідують дитячих садків, що ґрунтуються на урахуванні типу темпераменту і здібностей дитини;
- формування родинного педагогічного клімату в дошкільних закладах, подолання жорсткої регламентації їхньої діяльності;
- переорієнтація батьківської і педагогічної громадськості із площини підготовки дітей до навчання у школі (навчання читання, письма, лічби тощо) у площину формування функціональної готовності до умов шкільного життя (життєвої компетентності дошкільників);
- гарантування всім дітям дошкільного віку рівних стартових умов (мінімального освітнього ядра – рівня розвиненості, вихованості, навченості) для подальшого здобуття початкової освіти;
- переорієнтація підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів відповідно до сучасних вимог та вдосконалення системи післядипломної освіти;
- докорінна зміна роботи з батьками, забезпечення їхньої психолого-педагогічної підготовки до народження і виховання дітей. Підготовка спеціальних програм, книг для батьків та «батьківських шкіл»;
- докорінна зміна діяльності методичних служб усіх рівнів, спрямування їхньої діяльності на підвищення ефективності дошкільної освіти;
- широке використання надбань психології і педагогіки, кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду, перевірених часом, та

- інноваційних технологій у практиці дошкільної освіти;
- психологізація навчально-виховного процесу в дошкільних закладах, надання психологічної допомоги всім його учасникам (дітям, батькам, педагогам), створення комфортного психологічного мікроклімату в соціальному середовищі навколо дітей і дорослих; налагодження роботи психологічних служб на місцях (у дошкільних закладах, місцевих органах управління освітою);
 - раціональна організація розвивального середовища (соціального, природного, ігрового, предметного) та максимальне використання його можливостей для повноцінного й збалансованого розвитку дитячої особистості [4, с. 3–7].

Таким чином, завданням освіти, зокрема її дошкільної ланки, є соціально організована підтримка зростання кожної особистості, її соціокультурного становлення. Дошкільне дитинство є важливою передумовою успішного розвитку особистості в наступні роки, що є тематикою подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверьянов А. И. Система: философская категория и реальность / А. И. Аверьянов. – М., 1976. – 207 с.
2. Агапов И. Г. Социоцентристская и персональноцентристская парадигмы в образовании (культурологический анализ) / И. Г. Агапова // Личность. Культура. Общество. – 2008. – Т. 10. – С. 265–271.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» // Освіта України. – К., 2001. – С. 5.
4. Огнев'юк В. О. Особлива місія дошкільної освіти / В. О. Огнев'юк // Дошкільне виховання. – 2006. – № 4. – С. 3–7.
5. Степанова Т. М. Трансформація змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (кінець ХІХ–ХХ століття): монографія / Т. М. Степанова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – С. 55–58.